

Lex Aquilia a problém prerušenej kauzality v rímskom práve (rozdielny názor Celsa a Juliána)

Blažena Antalová, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
antalova@pravo.upjs.sk

ANTALOVÁ, Blažena. Lex Aquilia and the problem of broken causality in Roman law (disagree Celsus and Julian). *Individual and Society*, 2004, Vol. 7, No. 1.

One from the basic assumption of responsibility from delinquency of illicit damage extraneous thing (*damnum iniuria datum*) was causal connectivity between acting of wrongdoer and arosed damage (causal connectivity). The contribution is devoted to a special problems of causal connectivity - predetermination of causal connectivity. Author in this contribution at introduction shortly characterizes fundamentals of predetermination causal connectivity, in another deal analysing different opinions Roman jurists - Celsus and Julianus - on parcial problems this problematics. The closure of this contribution emphasize disposal of decision making of Roman jurists, from which nowadays Roman jurists can learn about importance of their casual attitude for modern law and cases.

Lex Aquilia. Celsus. Julian. Roman law.

Jedným zo zavinených civilných deliktov v rímskom práve bolo protiprávne poškodenie cudzej veci (*damnum iniuria datum*), upravené v plebiscite lex Aquilia. Delikt zahŕňal prípady straty, resp. poškodenia vlastníckeho práva, vyplývajúce z viacerých druhov činností, ako bolo *occidere* (zabitie), *mortis causam praestare* (spôsobenie príčiny smrti), *urere* (spálenie), *frangere* (zlomenie), *rumpere* a *corrumpere* (zničenie). Vo všetkých uvedených situáciách došlo k poškodeniu cudzieho majetku, čo však ešte neznamenalo splnenie predpokladov zodpovednosti z deliktu *damnum iniuria datum*, a tým aj aplikovateľnosť Aquiliovho zákona. Na posúdenie jeho využiteľnosti bolo nevyhnutné preskúmať: kto bol poškodený - aktívne legitimovaný podľa lex Aquilia; k akej škode došlo - majetkovej alebo nemajetkovej; zároveň páchatel musel škodu spôsobiť protiprávne, musel ju zaviniť, a zároveň aj zapríčiniť. Okrem toho, že u páchatela, ktorý poškodil cudziu vec typickým konaním (*occidere* alebo *mortis causam praestare* - podľa I. kapitoly lex Aquilia; *urere*, *frangere*, *rumpere*, *corrumpere* - podľa jej III. kapitoly) a zároveň aj konaním aktívnym³ (bezprostredným, násilným, priamym pôsobením na poškodený predmet), sa pre jeho zodpovednosť za delikt *damnum iniuria datum* vyžadovalo aj konanie kauzálnne ako nevyhnutný predpoklad pre svoj následok, ako *sine qua non*, bez ktorého by následok nevznikol.⁴

Niekedy pri rozhodovaní o konkrétnych kauzách pred právnikom mohli vzniknúť viaceré problémy - napr. ako postupovať pri čine, na ktorom sa naraz alebo po sebe zúčastnili viacerí páchatelia, resp. ak sa vyskytli mimoriadne poškodzujúce udalosti. Vo všetkých takýchto situáciách musel právnik citlivo posúdiť otázku zodpovednosti, resp. mieru tejto zodpovednosti. Texty, používané ako príklady teórie kauzálnosti modernými právnymi romanistami, sú vo všeobecnosti rozhodnutiami, či určité špecifické udalosti sa dajú vyjadriť slovom *occidere* alebo nie. V rímskom práve, hoci sú pramene ohľadom kauzálnosti nejasné, rímski juristi sa príčinnou súvislosťou nejako zvlášť nezaoberali, nepoukazovali na explicitný vzťah ku kauzálnym pojmom, viac sa orientovali na význam operatívnych slov prvej⁵ a tretej⁶ kapitoly⁷. Existenciu príčinnej súvislosti medzi konaním páchatela a vzniknutou škodou brali v určitom zmysle do úvahy aj tam, kde sa jednalo o vzdialenejšiu nepriamu príčinu. Bola to teória *versari in re illicita*, ktorá mohla viesť k

neúnosným dôsledkom, preto na jej korigovanie využívali princíp zavinenia.⁸ V lex Aquilia možno nájsť k danej problematike viac či menej podrobnú kazuistiku a argumentáciu, ktorú teória súčasného súkromného práva využila a rozčlenila na tri druhy kauzality: kumulatívnu, alternatívnu a prerušenú kauzalitu. Pre ich skúmanie je najviac využiteľný fragment 11 Ulpiánovej 18. knihy komentára k ediktu, konkrétne § 2 k alternatívnej, § 3 k prerušenej, § 4 ku kumulatívnej kauzalite. Pre detailnejšie pochopenie, hlavne prerušenej kauzality máme k dispozícii aj ďalšie ustanovenia Digest - Ulp. D 9, 2, 15, 1 ; D 9, 2, 21, 1; Julián D 9, 2, 51 pr - 2.

1. Problém prerušenej kauzality - zodpovednosť za zabitie (*occidere*) alebo za zranenie (*vulnerare*)?

Problém prerušenej kauzality⁹ sa vyskytoval vo všetkých obdobiach vývoja spoločnosti bez toho, aby bol do súčasnosti primeraným spôsobom vyriešený. O prerušenej kauzalite hovoríme, ak nejaká udalosť reálne spôsobila škodu, ale aj iná udalosť by spôsobila tú istú škodu, keby ju nebol predbehol prvý skutok.¹⁰ Tá istá škoda by vznikla, aj keby sme si odmysleli prvý škodiaci skutok iným konaním. Pre pochopenie skúmaného pojmu z hľadiska rímskeho práva je potrebné vychádzať z konkrétnej situácie: Osoba A smrteľne zraní cudzieho otroka takým spôsobom, že otrokova smrť je istá, je len otázkou času, kedy tento na zranenie zomrie. Skôr, ako sa tak stane, vstúpi do diania osoba B, ktorá o nejaký čas otroka definitívne zabije. Reťaz kauzálnosti medzi konaním osoby A a smrťou otroka je prerušená prítomnosťou udalosti - konania osoby B - ktorá je mimo rámca vplyvu osoby A. V tomto prípade by viedol druhým skutkom prerušený kauzálny rad samostatne bez priradenia ďalších podmienok ku škode, ale aj druhý skutok viedol k tomu istému výsledku, nezávisle od prvého. "Reťaz kauzálnosti" medzi konaním osoby A a smrťou otroka je teda prerušená konaním osoby B. Predložená kauza postavila pred rímskych právnikov kardinálnu otázku: kto má za usmrteného otroka nahradiť vlastníčkovi spôsobenú škodu?

Pri hľadaní odpovede možno teoreticky nájsť viaceré možnosti. V dôsledku pôvodného striktného a obmedzujúceho výkladu lex Aquilia by nemusela byť zodpovedná žiadna osoba. Prvý páchatel' z dôvodu, že otrok nezomrel na jeho zranenie, druhý páchatel' z dôvodu, že otrok by bol zomrel už na prvé zranenie, aj bez jeho zásahu. Druhou možnosťou je zodpovednosť obidvoch páchatel'ov, ale je problematické, či obidvaja rovnako (za *occidere*) alebo za rôzne poškodenie (jeden za zabitie - *occidere*, druhý za zranenie - *vulnerare*). Ďalšia teoretická možnosť je zodpovednosť len jedného páchatela - buď osoby A alebo osoby B. Pri analýze tohto konkrétneho prípadu nechceme diskutovať, či tretia osoba (B), ktorá spôsobila smrť, sa môže zbaviť zodpovednosti, ani o probléme, či za škodu má byť zodpovedná osoba A, keďže škoda vznikla v každom prípade, resp. či ju možno obviňovať, aj keď škodlivý následok (smrť prostredníctvom *caedere*) nevznikol jej pôsobením. Zaujímavou je skôr otázka, či prvý páchatel' sa má zodpovedať v plnom rozsahu, aj keď konaním osoby B vznikli okolnosti, ktoré zabránili škodlivému následku jeho konania a nechali dokončiť následok (smrť otroka) iným spôsobom. Je zrejmé, že v rámci kauzality, zdôvodňujúcej zodpovednosť, neexistuje *occidere*, čo ale nevylučuje iné druhy škodlivého konania, v tomto prípade *vulnerare*.

2. Spor medzi Juliánom a Celsom o začiatku plynutia lehoty...

Pri skúmaní príslušných textov Digest možno nájsť určité protirečenia a rozdielne názory klasických rímskych právnikov na túto závažnú otázku. Známym je predovšetkým spor vtedajších veľkých súčasníkov - Juliána a Celsa. Spor medzi Juliánom a Celsom pravdepodobne vychádzal z otázky, od ktorého momentu sa začína odpočítavať ročná lehota prvej kapitoly lex Aquilia pri dlhšom intervale medzi smrteľným zranením a smrťou otroka. Ulpián v D 9, 2, 21, 1 v texte, ktorý nikdy nebol podozrivý z interpolácie, informuje o časovom prepočte, keď smrteľne zranený otrok zomrie po dlhšom čase.

Ulp. D 9, 2, 21, 1: "*Annus autem retrorsus computatur, ex quo quis occisus est: quod si mortifere fuerit vulneratus et postea post longum intervallum mortuus sit, inde annum numerabimus secundum Iulianum, ex quo vulneratus est, licet Celsus contra scribit.*"

V uvedenom ustanovení Julián tvrdí a Ulpián mu dáva za pravdu, že pre stanovenie počiatočného dátumu je rozhodujúci moment zranenia, obdobie roka sa začína dňom zranenia - namiesto zvyčajného postupu - časový prepočet robí nie od dies mortis, ale od dies vulneris. Celsus odpočívá aj v tomto zvláštnom prípade rok od momentu smrti, od dies mortis. Z textu vyplýva, že Julián za rozhodujúcu okolnosť považoval škodiace konanie, Celsus kládol dôraz na konečný výsledok - určujúci faktor pre zdôvodnenie svojej protikladnej myšlienky videl v ukončení, t. j. v nakoniec vzniknutom následku. Julián sa na zranenie pozeral ako na zabitie, Celsus zranenie nechápal ako zabitie, aj keď sa jednalo o zranenie smrteľné. Prikláňame sa k názoru Juliána a Ulpiána.¹¹ Pre ilustráciu správnosti ich rozhodnutia možno uviesť ako príklad: Otroka bol smrteľne zranený v pondelok, ale zomrel až v stredu. Podľa Celsa, ktorý za smerodajný

považoval moment smrti, obeť bola zabitá, keď skutočne zomrela - t. j. v stredu. Proti takémuto rozhodnutiu by ale páchatel mohol namietat, že je zásadne nesprávne, lebo on obeti v stredu nič neurobil. Podľa Juliána, ktorý za určujúci považoval moment zranenia, otrok bol zabitý, keď bol smrteľne zranený, pretože bez zranenia by nebol zomrel - t. j. v pondelok. V čase od pondelka do stredy to ale tvrdiť nemohol, lebo v tom období otrok ešte žil. Až v stredu mohol povedať, že otrok bol zabitý v pondelok: bol zabitý v pondelok, ale vyjasnilo sa to až v stredu.¹²

Analyzované ustanovenie Digest pojednáva o situácii, keď smrteľne zranený postupne slabol až nakoniec zomrel, pričom je jasné, že smrť bola následkom tohto zranenia. Problematickým sa javil len moment, od ktorého sa mala začať odpočítavať ročná lehota - kvôli intervalu medzi skutkom zranenia a jeho následkom. Pokiaľ ide o páchatela "occidere", ten bol iba jeden, fragment 21 nehovorí o škode spôsobenej viacerými osobami, problém prerušeného kauzálného radu sa tu teda nevyskytuje.

3. Rozdielne názory Juliána a Celsa na problémy prerušenej kauzality

Zatiaľ čo v D 9, 2, 21, 1 bol aktívny jeden páchatel, sporná otázka medzi Juliánom a Celsom ohľadne momentu odpočítavania lehoty sa pravdepodobne preniesla aj na komplikovanejšie situácie - keď otrok bol smrteľne zranený jednou osobou a zabitý inou osobou (alebo neskôr prišiel o život v dôsledku nejakej inej udalosti). Textové záznamy názoru Celsa sú obsiahnuté v Ulp. D 9, 2, 11, 3, Juliánove rozhodnutia možno nájsť v Jul. D 9, 2, 51 pr. - 2; Ulp. D 9, 2, 15, 1. Problémom moderného autora je, ako tieto texty zosúladiť, vysvetliť, resp. posúdiť, či možno nejakú teóriu kauzality považovať za základ pre vynesené rozhodnutia.

Celsus vyjadril názor na prerušenú kauzality v Ulp. D 9, 2, 11, 3: "*Celsus scribit, si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimaverit, priorem quidem non teneri quasi occiderit, sed quasi vulneraverit, quia ex alio vulnere perit, posteriorem teneri, quia occidit, quod et Marcello videtur et est probabilius.*", podľa ktorého, ak niekto smrteľne zranil otroka a niekto iný ho potom usmrtil, Celsus hovoril, a k jeho názoru sa pripojil aj Ulpián a Marcellus, že prvý páchatel (osoba A) bol zodpovedný len za zranenie podľa tretej kapitoly lex Aquilia, druhý páchatel (osoba B) za zabitie podľa prvej kapitoly. Naproti tomu Julián v D 9, 2, 51 pr. rozhodol, že: "... igitur si quis servo mortiferum vulnus inflixerit eundemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est utrumque eorum lege Aquilia teneri", v zmysle čoho obidvaja boli zodpovední podľa prvej kapitoly za zabitie.

Pre posúdenie ich názorov nemožno zanedbať samotnú skutkovú podstatu činu. Tá pozostáva zo skutku a z jeho dôsledku. Aby sa naplnila skutková podstata, musel existovať aj dôsledok zahrnutý do zákonnej skutkovej podstaty.¹³ Pre Celsa, ktorý zranenie nechápal ako zabitie, aj keď sa jednalo o smrteľné zranenie, bolo occidere až následkom, ojazstným výsledkom činu, preto za zabitie sa mal zodpovedať len ten, kto smrť naozaj spôsobil. Z tejto myšlienky vyplynulo rozhodnutie, že prvý páchatel mal zodpovednosť len za *vulnerare*, nie za *occidere*. Podľa Celsa vlastník otroka nemohol vzniesť voči osobe A žalobu kvôli zabitiu, lebo jej zranenie nespôsobilo smrť, nebolo jej príčinou. Kauzalita bola ukončená - zasiahla druhá príčina - konanie osoby B. Právnik jednoznačne konštatuje: zabíjala osoba B (tu je kauzalita neproblematická) a nie osoba A.¹⁴ Podľa jeho mienky A sa mala zodpovedať len za *vulnerare* podľa tretej kapitoly lex Aquilia. Dôsledkom takéhoto rozhodnutia bolo stanovenie sankcie - A mal nahradiť najvyššiu hodnotu otroka v predošlom mesiaci, B najvyššiu hodnotu v predošlom roku.¹⁵

Naproti Celsovmu riešeniu Julián zaradil čin do momentu konania zo strany pôvodcu činu a nie do neskoršieho momentu jeho dôsledku.¹⁶ *Occidere* chápal ako skutočnosť, významnú už pri činnosti, preto sa mal aj prvý páchatel zodpovedať za zabitie. Analýza Celsovho rozhodnutia v kauze obsiahnutej v Ulp. D 9, 2, 11, 3 a jej riešenia Juliánom v D 9, 2, 51 pr. - 2¹⁷ dokumentuje, že títo dvaja, na svoju dobu snád najvýznamnejší právnici, sa v otázke prerušenej kauzality jasne nezhodovali. Celsovo riešenie (zodpovednosť A za *vulnerare*, B za *occidere*) oproti rozhodnutiu Juliána (zodpovednosť obidvoch za *occidere*) sa zdá ako rozumnejšie. Nie je to len z dôvodu, že na ňom stávali Ulpián aj Marcellus, ale aj zo skutočnosti, že Julián, aby podporil vlastné stanovisko zodpovednosti obidvoch za zabitie, musel citovať niektoré špeciálne argumenty, akcentujúce dôveru v mienku *veteres*:

- zodpovednosť všetkých rovnako za *occidere* - pri zranení viacerými, ak sa nezistilo, kto spôsobil smrteľné zranenie (Jul. D 9, 2, 51, 1);
- zodpovednosť všetkých rovnako - pri krádeži v prípade usmrtenia otroka brvnom, zhodeným viacerými (Jul. D 9, 2, 51, 2).

Z komparácie rozhodnutí Juliána a Celsa možno vyvodit viaceré rozdiely:

1. v otázke prerušenej kauzality:

- Skúmané kauzy (v D 9, 2, 51 pr. - 2; D 9, 2, 11, 3) boli prejednávané z hľadiska kauzálnosti. Dá sa predpokladať, že zranenie spôsobené osobou A bolo začiatkom reťazca kauzality, ktorá bola buď prerušená, alebo časovo ohraničená iným zranením.
- Podľa Juliána druhé zranenie neprerušilo reťaz kauzálnosti medzi prvým zranením a smrťou, prerušená kauzalita preto neovplyvňuje rozsah zodpovednosti viacerých páchatelov zúčastnených na konaní.
- Podľa Celsa druhé zranenie prerušilo reťaz kauzálnosti, a tak vylúčilo zodpovednosť osoby A *de occiso* podľa prvej kapitoly, prerušená kauzalita teda ovplyvnila rozsah zodpovednosti viacerých páchatelov.

2. v otázke momentu smrti:

- Podľa Juliána smrť nastala už konaním, podľa Celsa až následkom konania.

3. v otázke náhrady škody:

- Julián za smerodajný považoval okamih zranenia, Celsus tvrdil, že náhrada škody sa má riadiť podľa okamihu smrti.¹⁸

4. Záver

Na kauzách, skúmaných Celsom a Juliánom sme chceli poukázať na diskusiu eminentných juristov o relevantnom princípe, z ktorej sa aj dnes môžu právní romanisti presvedčiť o voľnosti konania a rozhodovania rímskych právnikov.

Použité skratky

D - Digesta

SD - Studia et documenta historiae et iuris

SZ - Zeitschrift der Savigny - Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung

TR - Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis

Poznámky

¹ Celsus - vrcholný rímsky klasik - v justiniánskych Digestách (Ulp. D 5, 3, 20, 6) uvedený plným menom - Publius Iuventius Celsus Titus Aufidius Hoenius Severianus.

² Julián - vrcholný rímsky klasik - v nápise, ktorý sa v roku 1899 našiel v jeho rodisku, uvedený plným menom - Lucius Octavius Cornelius Salvius Julianus.

³ Zodpovednosť za opomenutie bola síce zriedkavá, ale možno ju nájsť napr. v D 9, 2, 8 pr. - zodpovednosť lekára, ktorý zanedbal postoperačnú starostlivosť.

⁴ Blaho, P.: *Damnum iniuria datum*. In: Blaho, P. - Židlická, M. - Haramia, I.: *Základy rímskeho práva*. Bratislava 1997, s. 415.

⁵ *Occidere, mortis causam praebere (praestare)*.

⁶ *Urere, frangere, rumpere, corrumpere*.

⁷ Mac Cormack, G.: *Aquilian studies*. In: SD 41/1975 Romae, s. 9.

⁸ Luby, Š.: *Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve*. I. Bratislava: SAV 1958, s. 258.

⁹ Niekedy sa uvádza aj výraz *predbehnutá kauzalita* (najmä v nemeckom práve - *überholende Kausalität*).

¹⁰ Blaho, P.: c. d., s. 416. Hausmaninger, H.: *Das Schadenersatzrecht der lex Aquilia*. Wien 1990, s. 18.

¹¹ Podľa Celsa by vlastník mohol prakticky zostať bez odškodnenia, napr. ak zranený otrok zomrel po 13 mesiacoch. Je však otázne, či možno pri intervale 13 mesiacov hovoriť vôbec o smrteľnom zranení. Nörr, D.: *Causa moris*. München 1986, s. 183.

¹² Parafrazujúco uvedený príklad, ktorý spomenul David Pugsley v štúdiu: *Causation and Confessions in the lex Aquilia*. In: TR 38/1970, s. 165.

¹³ Beseler, G.: *Miszellen*. In: SZ 45/1925, s. 437.

¹⁴ Lübtow, von V.: *Untersuchungen zur lex aquilia de damno iniuria dato*. Berlin 1971, s. 59.

¹⁵ Nörr, D.: c. d., s. 184.

¹⁶ Beseler, G.: c. d., s. 437.

¹⁷ V podstate z hľadiska prerušenej kauzality totožné kauzy; Juliánov prípad je ale rozšírený o smrť otroka, ktorý bol neskôr ustanovený za dediča (u Celsa toto rozhodnutie chýba).

¹⁸ Blaho, P.: c. d., s. 416.